

חטאי ישראל במדבר

ראשי-פרקים

- א. מבוא
- ב. האם בני-ישראל דור בינה
- ג. חטא העגל
- ד. חטא המרגלים
- ה. מי מריבה
- ו. סיכום

*

א. מבוא

בהוראת המקרא מלמדים בדרך כלל לפי הסדר, כלומר פרשה אחר פרשה, פרק אחר פרק. ללימוד בדרך זו יתרונות רבים בצד לא מעט חסרונות. לימוד "כסדר" אמנם מקדש את המקרא כפי שניתן לנו משמים, אך איננו מאפשר לראות שלמויות בצורה מטודית ודידקטית. חז"ל שעמדו על בעייתיות לימוד הפרטים במקומם מעירים בדרכם המיוחדת: "דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר". חז"ל מתייחסים גם לבעיית הרצף באמרו: "אין מוקדם ומאוחר בתורה". ועוד כהנה ביטויים המעידים על הקושי בהבנת נושא שלם כאשר לומדים אותו "כסדר". לכן על המורה לשקול כל יחידת לימוד ולבחון באיזו מידה יש ללמדה לפי הסדר המקראי ומתי כדאי ללמד יחידת תוכן באופן אינטגרטיבי - למקד הוראת נושא סביב ענין ערכי משמעותי. על מנת להמחיש הוראה ממוקדת העוסקת בנושא לימודי, בעוד יחידת תוכן שהוראתה "כסדר" עלולה לגרום להחמצת ראיית השלם, בחרתי בנושא "בני ישראל במדבר".

ב. האם בני ישראל דור בינה?

חז"ל מכנים את בני ישראל בשם "דור בינה". הם הולכים בעקבות הקב"ה המתיחס לבני ישראל בחיבה רבה בהיותם במדבר - "זכרתי לך חסד נעורידך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה" (ירמיהו ב, ב). האם אכן הלכו בניי אחר הקב"ה במדבר? האם חטאיהם הרבים הם חלק מהליכה אחר הקב"ה? יתר על כן, עיון בחטאי בניי יגלה הסלמה מתמדת בעוצמת התגובה של העם כלפי משה והחמרה במרכיבי החטא. כיצד אם כן מתישב יחסו החיובי של

הקב"ה אל עמו בהיותם במדבר נוכח מציאות זו? וכיצד ניתן לכנות דור המדבר כ"דור בינה"?

על מנת להשיב לשאלה זו עלינו לבחון את חטאי בניי ולבדוק באיזו מידה הם "הולכים" אחר מוציאם ממצרים ובאיזו מידה אלה חטאים המרחיקים עצמם ממנו.

את חטאי העם ניתן לחלק לשלוש קבוצות:

1. חטאים הנובעים מצרכים ביולוגיים

אלה חטאים שחטאו מחמת הרעב והצמא. כאשר אין להם ולא לבעירם מים לשתות, הם מלינים על משה ואהרון. ביסוד התלונה הם צודקים. כאשר אין מים או מזון אי אפשר להתקיים. אך חטאם הוא בכך שאין הם מבקשים את המגיע להם בצורה נאותה. על כך אין הקב"ה כועס במיוחד וגם משה מתייחס לחטא זה בסלחנות רבה. "וילנו העם על משה לאמר מה נשתה" (שמות טו, כד). רש"י ד"ה "ושם נסהו": לעם, וראה קשי ערפן שלא נמלכו במשה בלשון יפה. ומיד לאחר מכן אנו מוצאים: "וילינו כל עדת בני ישראל על משה ועל אהרן במדבר..." (שם טז, ב). רש"י מסביר תלונתם "לפי שכלה הלחם". וכן מסביר רבנו בחיי את תלונת בניי: פעמים חסר לנו לחם ופעמים חסר לנו מים. המכילתא והבבלי במס' יומא מציינים את העדר הנימוס שבבקשה זו, בה הם מבקשים בשר לעומת בקשתם הראשונה שהיא מילוי אמיתי של צרכי אנוש "שלא כהוגן שאלתם" אומר רש"י. בשני המקרים ה' ממלא מבוקשם.

גם כאשר אין הם עומדים בנסיון לקיטת המן בשבת, תגובת ה' איננה אלא נזיפה קלה: "ויאמר ה' אל משה עד אנה מאנתם לשמר מצותי ותורת, ראו כי ה' נתן לכם השבת על כן הוא נתן לכם ביום השישי לחם יומים...". אין הקב"ה מזכיר בפירוש שהתלוננו, "כי כך דרכו של ה' שלא לבייש את החוטא". וברפידים, כאשר לא היו מים לישראל, אנו מוצאים שני עימותים עם משה. הראשון (פרק יז) כאשר "ואין מים לשתת" (פסוק א), העם מגיב (פסוק ב) "וירב העם עם משה ויאמרו תנו לנו מים ונשתה". ולאחר "ויצמא שם העם למים" הם מגיבים ב"וילן העם על משה". בעל חידושי הרי"ם הבחין בהבדל בין שני המקרים. בראשון, העם עדיין איננו צמא, רק "אין מים" והיה עליהם להתפלל לה' שיתן מים. במקום זאת הם רבים עם משה. משה מגיב ב"מה תריבון עמדי מה תנסון את ה'". בהמשך, העם כבר צמא - "ויצמא העם" - וכאן הם מלינים על משה. משה צועק אל ה"י. המעבר מ"תנו לנו מים ונשתה" ל"למה זה העליטנו ממצרים להמית אתי ואת בני ואת מקני בצמא" מבטא את עוצמת החרדה בה

נמצאים בניי. אין הם דואגים רק לעצמם (תנו לנו מים) אלא דואגים הם גם לילדים וגם למקנה. במצב זה משה, המבין את העם, מבקש להמחיש את עוצמת המצוקה בה עמו נמצא והוא מביע חשש לחייו (פס' ד) "מה אעשה לעם הזה עוד מעט וסקלני". רש"י מדגיש "אם אמתין עוד מעט, וסקולני", כלומר, עדיין אינני בסכנה זו, אך היא אפשרית. הקב"ה מרגיע את משה הן באשר לאפשרות שהעם יתפרץ - "ויאמר ה' עבור לפני העם" (פס' ה') כלומר, אל תחשוש מפניהם, הם לא יסקלוך; יחד עם זאת והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם" (פס' ו').

2. חטאים הנובעים מגורמים פסיכולוגיים רגשיים

בקצרה ובתמציתיות רבה מספרת לנו התורה בחומש במדבר (יא,א-ג) על חטא הנובע מגורם פסיכולוגי רגשי: "ויהי העם פמתאוננים רע באזני ה'". ספורנו ורשב"ם מפרשים "מתאוננים" - "מצטערים מטורח הדרך". הרמב"ן מסביר "מתאוננים": "כי היו מדברים במר נפשם כאשר יעשו הכואבים". וזאת מפני "כאשר נתרחקו מהר סיני שהיה קרוב לישוב ובאו בתוך המדבר ... היו מצטערים בעצמם לאמר מה נעשה ואיך נחיה במדבר ...". הר"ם אלשיך מוצא את הגורם הפסיכולוגי שמאחורי טענותיהם: "הלכו כאבלים ועגומים כאדון שיש לו עבד והוא מייסר אותו יום ויום ומלמדו לילך בדרך ישרה, ואינו מניח לו לילך בשרירות לבו הרע. העבד רוצה להשתחרר ממנו. הוא עובדו בעגמומיות רבה ובצער גדול".

השוני המהותי בחטא זה מקודמיו הוא בהעדר גורם ישיר פיזיולוגי לתלונה. יש לעם מים ומזון, מוקפים הם בענני הכבוד הסוככים עליהם מפני האקלים המדברי הקשה. כל צרכיהם הביולוגיים מקבלים סיפוקם המלא. בכל זאת מחפשים הם עלילה, כלשון רש"י. מסביר הספורנו: "לא מתאוננים בלבם באמת, כי לא היתה אצלם שום סיבה ראויה לזה שיתאוננו, אבל היו מתאוננים בדבריהם לנסות".

אולי ניתן להסביר את הקושי בו נמצאים בניי דוקא במצב הנראה כל כך טוב, יש להם מן מן השמים. אך האם אכן מצב זה כה נוח? נחשוב לרגע על משפחה שבבוא הערב חייבת לסיים את כל מנת המן שלקטו. ומעתה עליהם לסמוך על נס שיתרחש למחרת היום ושוב ירד מן. כל ערב עליהם להתפלל שהנס אכן יתרחש. יתר על כן, המן שימש כלי עזר לגילוי חוטאים. כמובא במדרש: כאשר התלונן איש על אשתו שאיננה הגונה, היו רואים היכן יורד המן. אם ליד

הבעל ירד או ליד האישה. ולפי זה ידעו מי צודק. מצב כזה של מציאות רוחנית הקשורה לפעילות הגשמית ביותר של האדם, גרם לבני ישראל משבר. על חטא זה מגיב הקב"ה: "ותבער במ אש ה' ותאכל בקצה המחנה" (פס' ב) בין שנפרש "קצה המחנה" פחותים שבהם, ובין שנפרש חשובים שבהם, האש אוכלת רק בחלק מן העם. העם, בראותו אש האוכלת בחלקו, נבהל. כדרכו, פונה הוא אל משה ולא ישירות לה' "ויצעק העם אל משה". האם חזרו בתשובה? האם הבינו שהיה עליהם לעבוד את ה' בשמחה כדברי הרמב"ן: "והיה רע בעיני ה' שהיה להם ללכת אחריו בשמחה ובטוב לבב"? מהמשך הכתובים למדים אנו שלא חזרו בתשובה: "וישבו ויבכו גם בני ישראל ויאמרו מי יאכילנו בשר" (פס' ז). כאן מצטרף העם אל "האספסוף אשר בקרבם התאוות תאוה". התאוות לתאוה - אומר האדמו"ר ר' יצחק זליג מסולוב, שתהיה להם תאוה. רש"י מסב תשומת לבנו שבשר לא חסר להם, אלא "השתוקקו שתהיה להם תאוה" מסביר שפת אמת. והתוצאה היא: "וישמע משה את העם בכה למשפחותיו איש לפתח אהליו" (פס' י). רש"י: על עסקי משפחות, על עריות הנאסרות להם. זה המשך ישיר ל"מתאוננים רע"י שראינו לעיל. מסגרת המצוות המחייבת דרכי התנהגות שלא היו רגילים בה בהיותם במצרים מכבידה על בני ישראל ומביאה אותם לכפיות טובה בקב"ה. "יזכרו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם ... ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו" (פס' ו).

אם עד כה קיבל משה את תלוות בני"י בהבנה, הרי עתה תסכולו של משה גדול "למה הרעות לעבדך ... לשום את משא כל העם הזה עלי. האנכי הריתי את כל העם הזה ... לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה כי כבד ממני". משה לא נסוג לחלוטין מאחריות על העם והנהגתו. הוא טוען שאיננו יכול לשאת לבד, "וצריך שתשתף עמי אחרים". משה מתקשה להתמודד לבדו מול מציאות של כפיות טובה הנובעת מאי יכולתם של בני"י להתמודד עם המסגרת המחייבת אותם לקיום מצוות. זאת משום שמערכת היחסים בינו לבין עמו איננה דומה לזו שבין אב ובנו. במערכת יחסי ילדים הורים, טוען הספורנו, יש אמון הנובע מהרגש הטבעי הנוצר בין בני המשפחה. משה טוען להעדר רגש זה - "האנוכי הריתי את כל העם הזה".

הקב"ה מקבל טענות משה בהבנה יחסית. גם "אספה לי שבעים איש מזקני ישראל ... ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם ונשאו אתך ולא תשא אתה לבדך", וגם "התקדשו למחר ואכלתם בשר ... עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא". על המן, שהיה "כורע גד" שניתן לאכול בכל דרך "טחנו ברחיים או דכו

במדוכה ... והיה טעמו כטעם לשד השמן" (יא, ת-ט), אמרו בני"י ש"נפשנו יבשה" ממנו, והקב"ה יגרום לכך שהבשר אליו התאוה יהיה להם לזרא. זהו פתרון פסיכולוגי מושלם לאנשים המאבדים ענין בשיגרה בעלת משמעות, ומבקשים חידוש חיצוני בלבד. למעשה מלמד אותנו הקב"ה כלל חשוב ביותר: כאשר מתאווים לדבר מסוים, במיוחד כאשר דבר זה איננו חיובי, אין לשלול אותו מהמתאווה שהרי בכך תגביר את תאוותו, אלא להיפך, תן לו מתאוותו הרבה עד שיצא מאפו.

משה כנראה לא הבין פתרון פסיכולוגי זה, ולכן שאל: "הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם אם את כל דגי הים יאסף ומצא להם" (יא, כב). הרי למן היה טעם של בשר ודגים, מכאן שרק תואנה הם מבקשים (מהר"ם בעקבות המדרש ביומא עה, א).

לכאורה "תרגיל" הנתינה לא הצליח. כאשר הובא בשר (שליו) לבני ישראל, הם מתנפלים עליו ללא סייג, ואפילו אין הם ממתנינים להכשרתו כדין אלא מיד "טורפים" אותו כפי שהוא. "הבשר עודנו בין שניהם, טרם יכרת, ואף ה' תרה בעם ויך בעם מכה רבה מאד" (יא, לג). כאן לומדים אנו כלל נוסף: כאשר תאוות האדם עוברת את גבולות החוק והסדר (תהלכה), יש להתזירו למקומו ע"י נקיטת אמצעים חמורים. המכה שה' מכה בבני ישראל מרגיעה את הנותרים ומחזירה אותם לשיווי משקלם. עתה הם ראוים להמשיך במסעם.

ג. חטא העגל

כמעט כל המפרשים מתמודדים עם השאלה העקרונית של חטא העגל, שלכאורה אין קשה ממנו ומצפים אנו לעונש חמור וקשה, הן לאהרון שיצר את העגל והן לעם שדרש להקימו ואף סגד לו. צפייה זו איננה מתממשת. להיפך, הקב"ה בעצמו איננו מעניש את בני"י ואף לא את אהרון. משה הוא זה שיוזם מסע עונשין של אחיו הלויים שהורגים בבני"י "פשלושת אלפים איש" (שמות לב, כח). עיון בפשט פרשת כי תישא פרק ל"ב נותן לנו הסבר לתעלומה זו.

העם, בראותו כי "בשש משה לרדת מן ההר" פונה אל אהרון ומבקש: "קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו, כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים, לא ידענו מה היה לו". עיון בבקשת העם מגלה שהאיש אשר היה להם לאלהים, האיש אשר העלה אותם ממצרים, נעלם, אין הם יודעים מה עלה בגורלו. הביטוי "אלהים" משמש בלשון מנהיג ושופט כפי שמצאנו בפרשת משפטים "והגישו אדניו אל האלוהים" (שמות כא, ו), "אשר ירשיעו אלהים" (כב, ח), "אלהים לא

תקלל" (כ,כד). וכן מציע הקב"ה את אתרוך למשה בצאתו לשליחותו אצל פרעה: "ודבר הוא לך אל העם, והיה הוא יהיה לך לפה ואתה תהיה לו לאלהים" (שמות ד,טו). אמנם שאלת משמעות המילה "אלהים" נתונה במחלוקת בין ר' ישמעאל, הסובר שניתן לפרשה במילי דחול, ובין ר' עקיבא, הסובר שהיא קודש. אך הגמרא בסנהדרין סו, ב מגיעה למסקנה שניתן להתייחס לשתי המשמעויות.

מכאן למדים אנו שבקשת העם היתה למצוא ממלא מקום ל"אלהים" - משה ש"לא ידענו מה היה לו" ב"אלוהים" אחר "אשר ילכו לפנינו". אין כאן דרישה להחליף חלילה את האמונה בקב"ה, אלא בקשה למצוא תחליף לשליחו. רש"י הירש מתדד ראייה זו בהתייחסו למילים "כי זה האיש משה וגו'": "המטרה 'אשר ילכו לפנינו' והנימוק 'כי זה האיש' - מוכיחים בעליל כי לא היה כאן מעשה של עבודה זרה במובן הרגיל, כלומר, מעשה של בגידה בה".

גם כאשר הוקם העגל ובניי חוגגים סביבו, הם קוראים: "אלה אלהיך ישראל - אשר העלוך מארץ מצרים". עד כה היה משה ה"אלהים שהעלה אותם ממצרים, מעתה "אלה", העגל, הוא המנהיג. רק לאחר קריאה זו נאמר "וירא אהרן, ויבן מזבח לפניו, ויקרא אהרן ויאמר חג לה' מחר". כאשר מבחין העם בין עבודת ה' לבין המנהיג - "אלהים" יכול אהרן לבנות מזבח ולציין "חג לה'" - לא לעגל - "מחר".

ממעמד סוער זה עובר הכתוב לשמים למעמד שונה לחלוטין, לדו-שיח בין הקב"ה למשה. עיון מדוקדק בפשט הכתובים מגלה מעין התגרות של הקב"ה במשה: "וידבר ה' אל משה: לך, רד, כי שיחת עמך אשר העלית מארץ מצרים סרו מהר מן הדרך אשר צויתם, עשו להם עגל מסכה". הקב"ה מכנה את עם ישראל "עמך" - העם שלך, משה, סר מן הדרך. עם זה הוא גם העם "אשר העלית מארץ מצרים" - עם זה נטש אותך, אומר הקב"ה, ובחר בעגל, עליו הם אומרים: "אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים". ראוי לשים לב לעובדה שהקב"ה איננו ממתין לתגובת משה, ומיד ממשיכה התורה (מפסוק ט' ואילך): "ויאמר ה' אל משה ... ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול".

לאחר ההתגרות הראשונה, תוך פגיעה באגו של משה שהעלה את ישראל ממצרים ועמו פונה אליו עורף ובוחר בעגל כגורם שהעלה אותו ממצרים, מציע הקב"ה למשה "אכלם ואעשה אותך לגוי גדול" - במקום העם הבוגדני הזה תהיה מנהיג לעם יוצא חלצין. יתר על כן, הקב"ה כאילו מבקש ממשה רשות ("הניחה לי"), לכעוס על ישראל ("ויחר אפי בהם"). רש"י מציין: "עדיין לא

שמענו שהתפלל משה עליהם והוא אומר "הניחה לי" ? אלא כאן פתח לו פתח והודיעו שהדבר תלוי בו, שאם יתפלל עליהם לא יכלם". על זה מעירה נחמה ליבוביץ בהערותיה (עיונים חדשים בספר שמות "שלא היתה כלל הכוונה להשמידם נאמר בהבלטה במדרש לפסוק המקביל לפסוקינו בדברים (ט, יד) "הרף ממני": "ולא דבר ה' למחות את ישראל" (מלכים יד, כז) - אמר ר' אתא בשם יונתן דבית גוברין: אנו מוצאים דבר ה' למחות את ישראל בעגל, במרגלים, והוא אומר "ולא דבר ה' למחות ? אמר ר' לוי: כיון שאמר למשה (דברים ט', י"ד) "הרף ממני" שפתח לו פתח שיבקש עליהם רחמים, הוי - "ולא דבר ה' למחות את שם ישראל". שמות רבה מד, י. נראה שיש כאן נסיון גדול בו מעמיד הקב"ה את משה תוך התגרות בכל המרכיבים הפסיכולוגיים של האדם המניעים אותו לרגשי נקם (בגידה מחד גיסא וגדולה מאידך גיסא). משה רבינו מגלה ברגעים אלה גדולה של מנהיג אמיתי, ומיד "ויחל משה את פני ה'..." משה מזגיש שלא הוא הוציא את ישראל ממצרים אלא הקב"ה בכוחו הגדול "אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה". משה מוסיף שני דברים:

א. "למה יאמרו מצרים..." בטענה זו מבטל משה את חשיבות המנהיגות הפיזית (משה או עגל) שהוציאה את ישראל ממצרים ומעמיד את האחריות האלוקית, כלפיה יטענו המצרים "ברעה הוציאם..."

ב. "זכר לאברהם ליצחק ולישראל..." משה מבטל את האפשרות שהוא יתחיל עם מחדש, שהרי קיימת הבטחת הזרע לאבות, והבטחה אלוקית זו אינה ניתנת להעברה.

בשני טיעונים אלה מראה משה רבינו שמנהיג בכל מצב בו הוא נמצא איננו הגורם המרכזי המוביל מהלכים, למרות שכך נתפס הדבר בעין של חולין; ושהרצף ההסטורי של עם ישראל המשתלשל מהאבות בזכות הבטחת הזרע (ולזה ניתן להוסיף גם את הבטחת הארץ) עד ימינו הוא רצף שלא יפסק לעולם. דבריו אלה של משה פעלו את פעולתם - "וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו".

התורה איננה מציגה תמונה של כעס וחרון אף בשלב זה. ניכר שאין מעשה העגל חמור כל כך מבחינה אמונית-דתית, ובהתאם אין מעשה זה גורר אחריו תגובות קשות. בשלב השני של הארוע, כאשר משה ניצב פנים אל פנים באופן מוחשי אל מול עגל והמחולות סביבו, ברגע זה עולה חמתו של משה עד כדי שבירת הלוחות. בעל העקדה מסביר מדוע דווקא עכשיו כועס משה: "כי ברית כרותה לעיניי כלומר, הונח בטבע האדם שיתפעל למראיהן יותר ממה שיתפעל

למשמע אזניו, אף על פי שלא יהיה במה ששמע שום ספק". הסבר זה מאיר את הגורם לתגובת משה דווקא בראותו את העגל והמחולות, אך אין הוא מסביר את טיב תגובת משה - שבירת הלוחות. לצורך זה נפנה להסברו של ר' מאיר שמחה מדוינסק בעל "משך חכמה" לפסוק "ויהי כאשר קרב אל המחנה" ונעזר בהערותיה של נמחמה ליבוביץ שישוּבצו בתוך החסבר בסוגרים:

הענין, כי התורה והאמונה הם עיקרי האומה הישראלית, וכל הקדושות - א"י, ירושלים וכו' - המה רק פרטי וסניפי התורה ונתקדשו בקדושת התורה. ולכך אין חילוק לכל ענייני התורה בין במקום בין בזמן, והיא שווה בא"י ובחו"ל... (כאן מודגש הרעיון שאין קדוש אלא אחד בלבד, ואין קדושה חלה בעצם לא על מקומות ולא על בתים ולא על כלים ואף לא על אדם כולל משה. תפיסת הקדושה המיוחדת רק לקב"ה ללא סמלים קשה לאדם הכבול בחושים). והנה דל השכל, קצר ידו להשיג מציאות מחויב המציאות, לכן חתרו להם מסילות לעשות צורות ודמיונות... וכאשר ראו כי בושש משה נפלו מאמונתם וביקשו לעשות להם עגל... ועל זה צווח משה: האם תדמו כי אני - עניין? וכי איזו קדושה בלתי מצות ה' - עד כי בהעדר כבודי עשיתם לכם עגל? ... ואל תדמו כי המקדש והמשכן הנם עניינים קדושים בעצמם, חלילה. ה' ית' שוכן בתוך בניו, ואם המה עברו בריתו, הוטר מהם (מן המשכן או המקדש) כל הקדושה והמה ככלי חול... ויותר מזה הלוחות - מכתב אלוהים - גם המה אינם קדושים... ואין בהם קדושה מצד עצמם, רק בשבילכם, שאתם שומרים אותם ... וזהו "כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל ומחולות", הבין טעותו. "ויחר אף משה וישלך את הלוחות" - ר"ל כי אין שום קדושה וענין אלוהי כלל בלעדי מציאות הבורא ית'. ואם הביא הלוחות, היו כמחליפים עגל בלוחות ולא סרו מטעותו. אולם כאשר שיבר הלוחות, ראו איך המה לא הגיעו אל מטרת האמונה בה' ותורתו הטהורה... וזהו שאמרו חז"ל (ברכות ח, ב): "לוחות ושברי לוחות מונחים בארון", ולהורות כי הראשונים אשר מעשה אלוהים המה שבורים ולוחות שפסל משה המה השלמים.

עתה ניתן להבין מדוע לא נחשב מעשה שבירת הלוחות למשה חטא. וכן מוסבר לנו היחס של התורה לכל מעשה העגל. מכאן נבין כיצד יכול משה לגשת אל העגל, לשרוף אותו באש, לטחון אותו, לערבבו במים ולהשקות בו את בני ישראל. אותם אנשים שהרגו את חור שסרב לבנות להם עגל, איימו על חיי

אהרון וגרמו לו לבנות אותו אינם מגיבים ואינם מונעים ממשה לחסל את "אלוהיהם". יש להניח שהפעולה המוחשית החזקה של שבירת הלוחות לעיני בני ישראל עם כל הכוונות והמשמעות שנלוו אליה כפי שהציע בעל העקדה, אכן גרמו לעם להבין שמנהיג הוא לא זה שנראה לעין המוחשית ובהעדרו צריך לחפש מחליף. מסתבר שלא כל העם שותף להבנה זו, ולכן נאלץ משה לזמן אליו את בני לוי לפעולת עונשין שתחסל את ניצני חוסר האמונה האמיתית בה'. פרשה זו מסתיימת בהתרחקותו של משה מן העם, לצורך המחשה נוספת של ההפרדה בין המשימה לשליח המבצע אותה.

ד. חטא המרגלים

אחד הדברים המופלאים בחטא המרגלים הוא העובדה שהמרגלים לא היו סתם "עמך" אלא "איש אחד איש אחד למטה אבתיו תשלחו כל נשיא בהם" (במדבר יג, ג) וכן "כלם אנשים ראשי בני ישראל המה" (שם ד). ונשאלת השאלה, מה מביא את גדולי ישראל אלה לפקפק בכח ה' להביא את בניו לארץ המובטחת ולאפשר להם לנצח את "בני הענק מן הנפילים"? גם קריאתם הנואשת של כלב ויהושע "אם חפץ בנו ה' ותביא אתנו אל הארץ הזאת ונתנה לנו... ואתם אל תיראו את עם הארץ כי לחמנו הם, סר צלם מעליהם..." נפלה על אזנים אטומות ויד זריזה לרגום אותם באבנים.

כאן, בניגוד לחטאים האחרים כעסו של הקב"ה רב - "עז אנה ינאצוני העם הזה..." (יג, יא) וגם כאשר מוכן ה' לסלוח לעם - "ויאמר ה' סלחתי כדברך" - (יג, יט) אין בסליחה זו משום ביטול הכעס, ובודאי לא ביטול העונש. דוקא כאן, "נוכר" הקב"ה בכל חטאי העם ומזכיר זאת ביחס לניסים ולטובות שנעשו לעם הזה - "ואולם, חי אני... כי כל האנשים הראים את כבדי ואת אתתי אשר עשיתי במצרים וינסו אתי זה עשר פעמים".

מה יש בחטא זה שהוא חמור מהחטאים האחרים?

עיון חוזר בחטאי בני ישראל כפי שהצגנו לעיל מורה שתמיד היו סיבות שלמרות שאין אנו מצדיקים אותם אנו יכולים להבין את הגורם לחטאם. כאשר הגיעו המרגלים לארץ ישראל וגילו שההנהגה הרוחנית על ניסיה תפסק ובמקומה יהיה עליהם לעבוד את האדמה על מנת להוציא לחם מן הארץ, מסתמא חשבו בלבם: במדבר ניתן לנו האוכל מן המוכן, נמצאים אנו בתוך ענני הכבוד הממזגים את שהותינו, ויש לנו ראש ישיבה שלמד תורה מפי הגבורה. אלו הם התנאים הטובים ביותר ליהודי לחיות ברוחניות ובקדושה תוך עלייה

מתמדת במעלות התורה וקיום מצוותיה. כניסה לארץ לא תאפשר לנו תנאים כה טובים לחיות כיהודי השואף ללימוד תורה. המסקנה היא: יש למנוע כניסה לארץ ככל האפשר.

חטא המרגלים הפוך לחלוטין לחטא המתאוננים - המתאוננים הצטערו על המצב הרוחני - אכילת המן שהשפיע על המצב הגשמי. ואילו המרגלים לא רצו להגיע לא"י בה חיים בדרך הטבע והעדיפו את המציאות הרוחנית הם פחדו להתמודד ולמדו מנסיון הנפילים שלא עמדו בנסיון הגשמיות (ע"פ המדרש המתאר את ירידתם של הנפילים לעולמינו ואי עמידתם בפיתוי העולם).

ה. מי מריבה

ניתן אולי לראות במשבר האחרון של משה עם בני ישראל - משבר מי מריבה - מעין סיכום והסבר לעונש של חטא המרגלים.

משבר המים פורץ בתחילת דרכם של ישראל ברפידיים (שמות יז, א-ז) ובסוף הדרך בשנה האחרונה לנדודיהם. עיון מדוקדק בשני הארועים יגלה דמיון בין שני המקרים הן בתוכנם והן בפתרון המשבר (הוצאת מים בדרך נס). אך בעוד בארוע הראשון מתבקש משה לקחת "מזקני ישראל" בלבד ולהכות את הצור, בארוע האחרון מתבקש משה להקהיל את העדה ולדבר אל הסלע.

כאשר יוצאים בני ישראל ממצרים באותות ובמופתים, אין צורך להפעיל עוד ניסים מיוחדים להוצאת מים מן הסלע. לכן מסתפק הכתוב בקבוצה נבחרת ובהכאת הסלע. כאשר עומדים בני ישראל על סיפה של הארץ לאחר ארבעים שנות מציאות במדבר, וחלק גדול משנים אלה עובר עליהם בשיגרה של לימוד תורה וביסוס עצמי כעם, מבקש הקב"ה ממשה לבצע עוד נס מופשט על ידי דיבור אל הסלע - נס לעיני כל העם. משה שהתבקש לקחת עמו את המטה, אותו מטה בו השתמש פעמים כה רבות להכות על מושא הנס (יאר, ארץ וכד') ואף להכות על הצור, מניח שגם כאן יש צורך להכות - להדגים בצורה מוחשית של מכה על הסלע את הנס. וכאן מעמיד אותו הקב"ה על טעותו. אמנם כאשר יכנסו בני ישראל לארץ ישראל, יחיו חיים מוחשיים, חיים טבעיים, אך כאן במדבר, ממשיכה ההנהגה הרוחנית עד הסוף. הכאת הסלע מבטאת את רצונו של משה להמשיך בהנהגת העם תוך מעבר מהנהגה רוחנית מוחלטת להנהגה גשמית. הקב"ה עוצר בעדו. מעשה זה הוא הגורם להודעה "לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם" (כ, יב).

9. סיפוח

כאשר בדקנו את מכלול חטאי בני ישראל במדבר, גילינו מספר דברים :

- א. במשך ארבעים שנה אין התורה מספרת לנו על חטאים רבים.
- ב. כאשר נתחנו חטאים אלה, מצאנו שאין הם חטאים של כפיות טובה ורשעות (להוציא חטא המרגלים).
- ג. מכלול חטאי בני ישראל מעיד על העדר גיבוש פנימי של האנשים וחוסר יכולת למנוע סיפוקים מידיים (בין סיפוקים חומריים ובין סיפוקים פסיכולוגיים-רוחניים).
- ד. התורה מתארת מגוון של חטאים שהמניע לכל אחד מהם שונה במהותו. אמנם יתכן ויש כאן רק מבחר חטאים, אך באותה מידה ניתן לומר שלאחר כל חטא נלמד הלקח המתאים והעם לא חזר עליו שנית. אם אכן כך הדבר, ניתן להבין מדוע משבח הקב"ה את ישראל, וחז"ל בעקבותיו מכנים אותם "דור בינה".

מכאן ניתן להבין מדוע דור יוצאי מצרים שלמד כל הזמן על בשרו לקחים חוזרים ונשנים אך לא הגיע לשלמות (אפילו משה רבינו במי מריבה טעה), לא זכה להכנס לארץ המובטחת. הדור הצעיר, אלה שגדלו במדבר, ראו כיצד אבותיהם מתמודדים אל מול האתגרים החומריים והרוחניים, הם אלה הראויים להכנס לארץ ולהתחיל בחיי אומה שלמים ותקינים. המנהיג הראוי לעם זה הוא יהושע שעמד בפרץ המרגלים יחד עם כלב בן יפונה ויחד אתו נלחמו נגד הזרם הרוחני שלא היה בשל להכנס לארץ.

מצאנו, שבעקבות לימוד רותב ממוקד בנושא מוגדר הצלחנו להבין בדרך מיוחדת נושאי לימוד שבדרך כלל מתעלמים מהם בהוראה הרגילה. לימוד ה"גשטלט" המציג פרטי דברים ומקשרם לשלמות רחבה, הוא דרך לימוד שראוי למורה לאמץ מפעם לפעם. אין כאן המלצה גורפת ללמד רק על פי דרך זו, אלא הצעה לבחור נושאי לימוד אותם חשוב למורה להאיר לתלמידיו וללמדם בדרך